

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

ГУМІН Олексій Михайлович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і процесу Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

ПРЯХІН Євген Васильович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики ФПФПС Львівського державного університету внутрішніх справ

УДК 343.98

Рассмотрены особенности осмотра места происшествия по делам об умышленном введении в оборот на рынке Украины опасной продукции. Установлено специфику этого следственного действия при расследовании такого преступления, описаны ее тактические особенности. Описаны тактические приемы подготовки, проведения и фиксации результатов осмотра места происшествия в ходе расследования введения в оборот на рынке Украины опасной продукции.

Ключові слова: місце події, небезпечна продукція, слідча (розшукова) дія, сліди, слідчий, огляд, кримінальне провадження.

Постановка проблеми

Вступ у дію з 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) поклав відлік нового етапу розвитку науки криміналістики. Одне з окремих завдань криміналістики полягає у розробленні нових та вдосконаленні існуючих криміналістичних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій щодо збирання, дослідження, оцінки і використання доказів. Його виконання на сучасному етапі тісно пов'язане з потребою проаналізувати та врахувати нові вимоги норм КПК України до проведення слідчих (розшукових) дій, які є одним із основних засобів збирання доказової інформації у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх наукових досліджень

У період з 2012 по 2014 роки значно підвищився науковий інтерес до проблем про-

цесуального порядку та тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Розкриттю питань процесуального характеру присвятили свої праці Р. Благута, А. Захарко, І. Кіпращ, І. Когутич, В. Колесник, Л. Максимова, Д. Письменний, Д. Сергєєва та інші. Окремі питання тактики проведення слідчих (розшукових) дій висвітлювали О. Ващук, О. Ольшевський, Є. Пряхін, Р. Сибірна, В. Фінагєєв тощо. З цього приводу вийшло ряд методичних рекомендацій, монографій, навчальних посібників та підручників.

Найбільш поширеною з усіх слідчих (розшукових) дій, що проводиться практично у кожному кримінальному провадженні, є слідчий огляд. Йї присвячені як самостійні наукові праці, так і розділи усіх робіт, у яких розглядається методика розслідування окремих видів правопорушень. Така увага є цілком закономірною, оскільки від своєчасності та результативності проведення слідчого огляду зазвичай залежить успіх всього провадження. Безпосередньо про слідчий огляд як з кримінальної процесуальної, так і криміналістичної позицій з урахуванням вимог КПК України 2012 року писали В. Весельський, О. Зарубенко, О. Захарова, Е. Кринична, Є. Лук'янчиков і Б. Лук'янчиков, О. Мусієнко [1–6] та інші. Однак серед наукових доробків відсутні роботи, що висвітлювали б особливості тактики проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням небезпечної продукції, що вводиться на ринок України.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей тактики огляду місця події під час розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції з урахуванням вимог нового КПК України. Наукова новизна обраної теми полягає у розробці тактичних правил підготовки, проведення та фіксації результатів огляду місця події таких правопорушень.

Виклад основного матеріалу

У ч. 1 ст. 237 КПК України передбачено, що з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщень, речей та документів [7]. Варто зауважити, що про огляд місця події в цій статті не згадується. Проте посилення на такий вид слідчого огляду можна зустріти в інших статтях. Наприклад, у ч. 2 ст. 238 КПК України вказується, що огляд трупа може «здійснюватися одночасно з оглядом місця події...», а ч. 3 ст. 214 КПК України передбачається можливість проведення огляду місця події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Тому можна стверджувати, що огляд місця події як один із видів слідчого огляду має відповідну правову регламентацію. У такому разі варто погодитися з пропозицією Є. Лук'янчикова та Б. Лук'янчикова включити огляд місця події до переліку видів огляду, який наведено в ч. 1 ст. 237 КПК України [5, с. 268].

Не вдаючись до детального опису загальних процесуальних вимог проведення огляду місця події, зупинимося на тактиці його проведення під час розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції (ст. 227 КК України).

Зазначимо, що тактика огляду місця події, пов'язаного з виявленням небезпечної продукції, підпорядковується загальним правилам огляду, але має свої особливості, зумовлені видом кримінального правопорушення та способом його вчинення. У криміналістичній науці є загальноприйнятим умовний поділ проведення огляду місця події на підготовчий, робочий та заключний етапи. Такий поділ не має на меті порушити цілісність цієї слідчої (розшукової) дії.

Зміст поділу на етапи полягає в тому, щоб систематизувати дії слідчого, встановити їх послідовність, забезпечити належну якість огляду.

Підготовчий етап починається з моменту прийняття слідчим рішення про проведення огляду місця події. Як правильно вказує С. Книженко, основним завданням слідчого на цій стадії є інформаційно-тактичне і матеріально-технічне забезпечення проведення слідчої (розшукової) дії [8, с. 187]. На цьому етапі він повинен отримати інформацію про: 1) подію, що сталася; 2) наявність на місці події очевидців та самого правопорушника; 3) наявність на місці події працівників міліції та вжиті заходи щодо охорони місця події та збереження слідів; 4) наявність на місці події постраждалих осіб. На основі цієї інформації слідчий вирішує: яким повинен бути склад учасників огляду (кого зі спеціалістів чи інших осіб, наприклад понятих, слід залучити); які технічні засоби потрібні для огляду та їх готовність до використання [9, с. 226]. Варто вказати, що законодавець не передбачає залучення понятих для проведення огляду місця події, окрім тих випадків, коли проводиться огляд житла чи іншого володіння особи, де зберігається небезпечна продукція. У цьому разі огляд слід проводити за правилами обшуку, а залучення понятих є обов'язковим (ч. 7 ст. 223 і ч. 2 ст. 237 КПК України) [7]. Як нам видається, для проведення такого огляду варто у будь-якому випадку залучити понятих.

Що стосується спеціалістів, то, в першу чергу, слідчому слід обов'язково залучити до огляду спеціаліста-криміналіста, який проведе вимірювання, фотографування чи відеозапис, складе план або схему, виготовить відбитки та зліпки, допоможе оглянути та вилучити речі і документи, що мають значення для кримінального провадження. Зважаючи на те, що оглядатиметься небезпечна продукція, яка може бути як харчовою, так і нехарчовою, можливі варіанти залучення й інших спеціалістів. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» до системи органів, що забезпечують розробку, затвердження та впровадження заходів щодо безпечності та якості харчових про-

дуктів, є Державна санітарно-епідеміологічна служба України та Державна служба ветеринарної медицини України [10]. Стосовно нехарчової продукції, то відповідно до ст. 10 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» нагляд і контроль за якістю нехарчової продукції здійснюється органами ринкового нагляду [11]. Перелік органів ринкового нагляду та сфера їх відповідальності визначені постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2011 р. (наприклад, Держспоживінспекція, Держлікслужба, Пробірна служба тощо) [12]. Тому до огляду місця події варто запросити когось зі спеціалістів цих служб або інспекцій (наприклад, ветеринарного чи санітарного інспектора).

До огляду місця події слідчому варто також залучати працівників оперативних підрозділів. Вони можуть допомогти в охороні місця події, обстеженні прилеглої території, спостереженні за поведінкою окремих осіб, опитуванні (допиті) присутніх осіб, проведенні оперативно-розшукових заходів.

На підготовчому етапі слідчому варто також вирішити питання щодо виявленої небезпечної продукції. Якщо її багато, то як один із варіантів розглядається можливість її опечатати у виявленому приміщенні до вирішення питання по суті. Якщо такої можливості немає, то небезпечну продукцію потрібно буде опечатати та вивезти, а для цього з собою необхідно мати достатню кількість пакувального матеріалу та транспортні засоби відповідних габаритів.

На початку робочого етапу слідчий повинен зорієнтуватися на місці, вирішити питання про вихідну точку і спосіб огляду, дати вказівку спеціалісту-криміналісту провести орієнтуючу та оглядову фотозйомку (або зробити це самому). Робочий етап огляду складається із загальної та детальної стадій огляду. Змістом тактики такого огляду є дослідження матеріальної обстановки місця події. У «чистому вигляді» виокремлюють декілька способів пересування на місці події під час огляду (їх також називають методами огляду): ексцентричний (рух по спіралі від центра до периферії), концентричний (рух по спіралі від периферії до центру), фронтальний (або лінійний – пересування

від однієї межі до іншої). Останній застосовується при огляді значних за площею ділянок місцевості (наприклад, узбережжя річки, ліс, парк, поле, залізничне полотно). Також у науковій літературі згадується про секторний і вузловий методи огляду.

Серед тактичних прийомів, що зазвичай використовуються безпосередньо під час огляду місця події, можна назвати такі:

- 1) визначення меж огляду;
- 2) вибір послідовності огляду об'єктів, що знаходяться на місці події;
- 3) вибір методу огляду місця події;
- 4) залучення понятих до окремих дій під час огляду місця події та звернення їх уваги на виявлені об'єкти;
- 5) спостереження за поведінкою особи, яка повідомила про виявлення кримінального правопорушення чи є власником приміщення;
- 6) зіставлення слідів, виявлених на місці події, та отриманих даних з іншими вже відомими у справі доказами [9, с. 227–228].

Враховуючи специфіку кримінального правопорушення, як оптимальний метод огляду можна порекомендувати фронтальний (лінійний). Це пов'язано з тим, що зазвичай небезпечна продукція знаходиться у досить великих за площею приміщеннях (складах, цехах). У такому випадку доцільно також виокремити вузли, де можуть бути зосереджені сліди кримінального правопорушення, а саме: 1) місця, де знаходиться (зберігалася) небезпечна продукція; 2) місця, де знаходиться сировина для виготовлення небезпечної продукції; 3) місця, де встановлене устаткування, на якому виготовлялася небезпечна сировина чи упакувалася. З цього приводу варто згадати слова, сказані Гансом Гроссом. Він писав, що «у момент огляду нам добре відомо, що це за річ, що вона собою являє, де вона знайдена, як лежала та все інше, але скоро все це забувається, якщо ці дані зовсім не записані або, що ще гірше, записані неправильно. З цими речами будуть мати справи інші особи – експерт, прокурор, суддя і захисник, які при їх виявленні не були присутні, і саме для них потрібно їх описати [13, с. 91].

На робочому етапі слідчий повинен пам'ятати, що він повинен вирішити такі

завдання: 1) виявити ознаки, що свідчать про вчинення саме цього правопорушення; 2) встановити спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) встановити конкретний предмет кримінального правопорушення, його кількість, а також його власника (розповсюджувача); 4) організувати пошук і фіксацію слідів, які можуть вказувати на особу правопорушника чи про спосіб вчинення кримінального правопорушення; 5) встановити осіб, які могли бачити як відбувалося кримінальне правопорушення; 6) якнайповніше вивчити та зафіксувати в протоколі і додатках до нього обстановку місця події.

Як правильно зауважує О. Мусієнко, під час огляду місця події слід обов'язково враховувати специфіку об'єктів, що оглядаються [6, с. 256]. Відповідно до сказаного вище, основними об'єктами огляду будуть виступати: 1) ділянка місцевості чи приміщення; 2) небезпечна продукція чи сировина для її виготовлення; 3) устаткування для виготовлення продукції; 4) елементи упакування продукції (контейнери, тара); 5) засоби, якими продукція транспортувалася; 6) документація. Під час огляду та опису самої небезпечної продукції слід особливу увагу звернути на наявність чи відсутність на ній етикетки, маркування, наявність інформації про дату виготовлення та кінцевий термін споживання. У цьому слідчому може допомогти залучений до огляду відповідний спеціаліст. Це ж саме стосується і огляду устаткування, на якому виготовлялася небезпечна продукція чи упакувалася. Необхідно вказати їх номери, інші ідентифікуючі ознаки. Також варто звернути на наявність на частинах такого устаткування залишків небезпечної продукції.

Під час огляду місця події можуть бути виявлені ветеринарні документи. Це ті документи, які видаються державними інспекторами ветеринарної медицини та підтверджують ветеринарно-санітарний стан харчових продуктів, підконтрольних ветеринарній службі. До них відносяться: міжнародний ветеринарний сертифікат, ветеринарне свідоцтво, ветеринарна картка та довідки, експлуатаційний дозвіл тощо. Вказані та інші документи слідчий повинен зібрати та вилучити, попередньо описавши

їх у протоколі. У процесі огляду документів, який при можливості ретельно проводять як складову огляду місця події, слідчий повинен: 1) з'ясувати загальні дані, що характеризують документ; 2) вказати на його місце виявлення; 3) вказати на те, ким і коли він виданий або виготовлений, кому адресований; 4) який основний зміст документа, від імені кого виконані підписи, які реквізити він має; 5) які факти чи події засвідчені підписами, печатками та штампами; 6) як виконано текст рукопису; 7) чи є ознаки, що вказують на підробку документа.

Слушну пропозицію висловлює Е. Кринична, говорячи про доцільність огляду прилеглої до місця події території [4, с. 120]. На ній можна виявити: небезпечну продукцію; залишки сировини для виготовлення небезпечної продукції та її упакування; предмети та речі, що належать злочинцям тощо.

Заключний етап огляду місця події полягає у підбитті підсумків і оцінці всіх встановлених даних з метою перевірки того, чи всі завдання огляду виконані. З метою контролю рекомендується ще раз оглянути певні місця чи конкретні об'єкти. Це дозволяє ліквідувати виявлені недоліки, які пізніше вже не можна буде виправити. Після оцінки отриманих результатів слідчий приступає до їх фіксації. На цьому етапі він: 1) складає протокол огляду місця події, плани, схеми; 2) упаковує вилучені з місця події об'єкти; 3) вживає заходів для збереження тих об'єктів, що мають доказове значення, але їх неможливо чи недоцільно вилучити з місця події; 4) ознайомлює зі змістом протоколу огляду його учасників і вживає заходів щодо вирішення заяв, які від них надійшли.

Висновки

Запропоновані нами наукові рекомендації щодо проведення огляду місця події при розслідуванні умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції мають певне практичне значення. На етапі підготовки до проведення такого огляду слідчий, виходячи з виду небезпечної продукції, може правильно зорієнтуватися кого з спеціалістів варто залучити. Ретельний огляд з урахуванням особливостей його проведення

АНОТАЦІЯ

Розглянуті особливості огляду місця події у справах про умисне введення в обіг на ринку України небезпечної продукції. Встановлено специфіку цієї слідчої (розшукової) дії при розслідуванні даного кримінального правопорушення, а також окреслено її тактичні особливості. Описані тактичні прийоми підготовки, проведення та фіксації результатів огляду місця події при розслідуванні умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції.

та специфіки об'єктів огляду надасть змогу слідчому виявити, зафіксувати та вилучити достатню кількість слідової інформації, яка у сукупності сприятиме висуненню версій, визначенні напряму розслідування та створить надійну доказову базу в подальшому.

Література

1. Весельський В.В. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчого огляду, допиту, призначення і проведення судових експертиз) / В.В. Весельський // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 151–158.
2. Зарубенко О. Співвідношення огляду з іншими процесуальними діями за КПК України / О. Зарубенко // Закон и жизнь. – 2013. – № 3. – С. 45–48.
3. Захарова О.В. Особливості проведення огляду вилученої комп'ютерної техніки під час розслідування комп'ютерних злочинів / О.В. Захарова // Слідча практика. – 2012. – № 3. – С. 169–175.
4. Кринична Е.В. Особливості огляду місця події за фактами розкрадання вантажів на залізничному транспорті / Е.В. Кринична // Криміналістичний вісник. – 2013. – № 1 (19). – С. 117–120.
5. Лук'янчиков Є.Д. Слідчий огляд: поняття та види / Є.Д. Лук'янчиков, - Б.Є. Лук'янчиков // Юридичний часопис НАВС. – 2013. – № 1. – С. 264–269.
6. Мусієнко О.М. Особливості огляду місця події при розслідуванні шахрайства

SUMMARY

The features of review of a scene in cases are intentional introduction of unsafe products to the market of Ukraine. The specificity of this investigative action when investigating this type of crime, and outlines its tactical features. Considered tactical preparation, execution and fixing of survey of a scene during the investigation of intentional introduction of unsafe products to the market of Ukraine.

/ О.М. Мусієнко // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 253–257.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

8. Книженко С.О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин /- С.О. Книженко//Форум права.–2010.–№3.– С. 186–190.

9. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О.В. Авраменко, Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р.І. Благуги, Є.В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 416 с.

10. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Про затвердження переліку органів державного ринкового нагляду та сфер їх відповідальності: постанова КМУ від 01.06.2011 р. № 573 (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Гросс Г. Руководство к расследованию преступлений / Г. Гросс. – М.: Изд-во НКВД РСФСР, 1930. – 144 с.